

Olena Džjuba-Pogrebňjak

Словенська поезія в Україні: історія та сучасність

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

СЛОВЕНСЬКА ПОЕЗІЯ В УКРАЇНІ: ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Olena Dzjuba-Pogrebnyak

Institut filologije, Kijev
olenadp@ukr.net

DOI:10.4312/Obdobja.40.581-587

Cilj našega prispevka je zbrati, sistematizirati in predstaviti gradivo o zgodovini prevodov in recepcije slovenske poezije v Ukrajini, osvetliti dosežke in težave širjenja slovenske poezije ter ovrednotiti sodobno stanje slovensko-ukrajinskih pesniških prevodov.

slovenska poezija, prevod, ukrajinska literatura, recepcija, ukrajinsko-slovenske literarne vezi

The aim of this paper is to collect, systematise and present material on the history of translations and the reception of Slovene poetry in Ukraine, to highlight the achievements and problems of the dissemination of Slovene poetry, and to evaluate the current state of Slovene-Ukrainian poetry translations.

Slovene poetry, translation, Ukrainian literature, reception, Slovene-Ukrainian literary relations

Коло витоків історії словенсько-українських літературних взаємин стоїть саме поетичний переклад. Перші поодинокі кроки в їхньому становленні зроблено ще за життя Ф.Прешерна, і саме переклади Прешерна є чи не першими поетичними перекладами з словенської в Україні. У 19 ст. і Словенія, і Україна не мали власної державності, тож знайомство з літературою одна одної часто відбувалося крізь призму «більших» народів (скажімо, українське письменство сприймалося як частина письменства царської Росії чи ж то радянської літератури, а словенська література майже завжди згадувалася в контексті/колі сербської та хорватської, а згодом югославської). Звернувшись до бібліографії українсько-словенських взаємин, можемо помітити, що в 19 ст. активнішими є безпосередні контакти зі словенськими письменниками західноукраїнських діячів культури (а відтак маємо і більше перекладів), що зумовлено їхнім проживанням у спільній державі – Австрійській (згодом Австро-Угорській) імперії. Натомість у підросійській Україні запізнення зі словенською літературою в 19 ст. відбувалося передусім не так завдяки художньому перекладові, як науковим дослідженням, що здійснювалися у сформованих на той час потужних наукових славістичних центрах університетів Російської імперії. Пожвавлення та розквіт словенсько-українських літературних взаємин спостерігаємо наприкінці 19 – на початку 20 ст. Велику роль у цьому відіграли безпосередні контакти українських діячів культури та науки з словенськими колегами та прагнення української інтелігенції

краще запізнати цей південнослов'янський народ (Гольберг 1987: 457-458). Тож в українській періодиці (*Правда, Зоря, Діло, Записки НТШ, Житє і слово, Руслан, ЛНВ*) зростає кількість перекладів, рецензій, відгуків на літературні явища, повідомлень про події літературного життя, творчість письменників тощо, хоча часто це, як встановлено дослідниками, не оригінальні матеріали, а передруки/переклади з інших мов. «Пильніша увага приділялася письменникам більш віддаленої доби, таким, як Ф.Прешерна, В.Водник, П.Трубар, філологам старшого покоління, наприклад, Ф.Міклошичу та ін.» (Гольберг 1987: 460). Цей період в українсько-словенських літературних взаєминах викликав і найбільше зацікавлення українських славістів і є найгрунтовніше дослідженим (Вервес 1987; Канцедал 2005, Сергієнко 2008).

Саме наприкінці 19 ст. в Україні з'являються і перші переклади творів Ф.Прешерна. 1897 року відомий український поет Павло Грабовський (1864-1902) надрукував у *Зорі* переклад першого сонету, написаного німецькою мовою, з циклу *Нарікання співця*, а 1906 р. – ще один (у *ЛНВ*), під назвою *Проїшли, пройшли ви, молоденькі літа*. Переклади цих поезій зроблено під час перебування на засланні в Сибіру, де, звісно, доступ до книжок був обмежений, тому дослідникам достеменно невідомо, чи переклади робилися з оригіналу, чи з інших перекладів. Грабовський цікавився не лише творчістю Ф.Прешерна. Впродовж 1894-1906 рр. у часописах *Зоря* та *ЛНВ* поет надрукував твори А.Прапротніка, М.Вільхара, М. Кастеліца, Ф.Левстіка, які згодом увійшли до його збірок *З чужого поля, Доля, Кобза*.

Вагому сторінку в ознайомленні української громадськості з творчістю Ф.Прешерна та словенською літературою відкрив український письменник Сильвестр Яричевський (1871-1918). Під час студій у Відні (1896-1901) С.Яричевський відвідував семінар В.Ягича, на якому добре роззнайомився зі словенцями (зокрема Іваном Приятелем), і до них, за його зізнаннями, він мав особливі симпатії. На святкуванні сотих роковин від дня народження Ф.Прешерна у Відні С.Яричевський зачитував свої перші переклади словенського поета українською мовою (Канцедал 1987, 2005). Після закінчення Віденського університету (1901р.) С.Яричевський отримує посаду викладача II гімназії міста Перемишля, і вже там, 1902 року, оприлюднює розвідку *Франце Прешерн - найбільший словінський поет. Його житє і твори* як додаток до річного звіту гімназії. Розвідка складається з трьох частин. У першій автор подає стислий (але ґрунтовний) огляд словенської історії та писемності від 16 ст. до модерну, який засвідчує його прекрасну обізнаність із історією словенської літератури та висловлює захоплення духовною міццю, що виробив у собі «малий народ, зумівши не лише витримати тиск німецької культури, а й дати світові не один самобутній таланти в науці і літературі» (Яричевський 1902: 4). Другу частину присвячено безпосередньо життєвому та творчому шляхові Ф.Прешерна. У третій частині Яричевський подає свої переклади найкращих поезій та супроводжує їх коментарями. «Прешерн - це в словенській літературі не тільки початок - але

вже разом і розвій - вибуяне правдивої поезії. Гідний він зайняти місце побіч таких слов'янських поетів - ровесників його, як: Пушкін, Лермонтов, Міцкевич, Словацький... але як же ж мало знали, ба ще й нині знають про того знаменитого співця» (Яричевський 1902: 30) – висновує автор книги, шкодуючи, що навіть у себе на батьківщині поет не має гідного поцінування. «Несправедливо забутий співець воскресне в вінку безсмертної слави» (Яричевський 1902: 31). Вихід у світ брошури С.Яричевського став явищем, помітним для розвитку українського слов'янознавства загалом, про що свідчать схвальні відгуки та рецензії в українській та словенській пресі, наприклад В. Гнатюка та А.Ашкерца. З останнім С.Яричевський листувався, а також перекладав (*В купе, Сніг паде, Над серцем твоїм сходить сонце... Український стен*). 1978 р. в Бухаресті вийшов двотомник творів українського поета, до якого теж увійшли його переклади зі словенської. На жаль, після книги С. Яричевського у справі перекладання Ф.Прешерна (та й словенської поезії загалом) українською мовою настає тривала пауза.

Перша світова війна, повоєнні українські національно-визвольні змагання блокують процес ознайомлення українського читача з літературою Словенії, а вхід України до складу СРСР надовго унеможливує (жорсткі ідеологічні лещата, в яких опинилася культура країни, репресії 30-х років) будь-які нормальні контакти між країнами, їхньою творчою інтелігенцією У 20-і роки в Радянській Україні з'являється лише кілька стислих загальних оглядів про стан літератур народів Югославії, які свідчать про погану обізнаність авторів з предметом своїх розвідок. І тільки в одній із них згадано єдине словенське ім'я – О.Жупанчича. Вже після Другої світової війни відбувається налагодження українсько-словенських літературних контактів, які розвиваються в контексті радянсько-югославських культурних взаємин і, звісно, під пильним ідеологічним партійним контролем. Велика роль у відновленні цих взаємин та розвитку перекладацької справи в Україні належить видатному поетові та перекладачеві М.Рильському, який у складі делегації радянських письменників кілька разів побував у республіках колишньої Югославії, в т.ч. й у Словенії (1945р. і 1962р.). Під час цих поїздок відбулися знайомства з А.Інголичем, М.Клопчичем, М.Бором. Свої спостереження та враження від поїздок і зустрічей із письменниками поет занотував у записниках (*Югославський зошит*), нарисах (*По Югославії*), статтях (*Здраво, друже!* та *Подорож до Югославії, Єдність слов'янських народів*), передав у поезіях (цикл *Югославські нариси*, вірш *Дім Прешерна*). М.Рильський наголошував на своєму захопленні творчістю Ф.Прешерна та високо оцінював інших представників словенської літератури, зокрема О.Жупанчича, з яким був особисто знайомий.

60-80-і рр. з точки зору словенсько-українського перекладу характеризуються певним підйомом. Та якщо серед прозових перекладів маємо певне розмаїття авторів (А.Інголич, Б.Крефт, П.Воранц, І.Цанкар, Ц.Космач) і творів, то поетичний переклад переважно зведений до імені Ф.Прешерна. У ці роки

він звучить голосами найвидатніших українських поетів і перекладачів, його включають до різних антологій світової поезії, а 1977 року в київському видавництві *Дніпро* (серія *Перлини світової лірики*) виходить друком окрема книга поезій Франце Прешерна - найповніше видання його віршів і єдина поетична книга словенського автора в Україні радянських часів. Упорядкував, написав вступну статтю, примітки, а також переклав частину поезій Віль Гримич (1925-2016)¹, відомий літературознавець, перекладач, знавець словенської літератури. Важливо зазначити, що всі переклади Ф.Прешерна в цьому виданні належать найкращим українським перекладачам – Г.Кочуру, Д.Паламарчуку, Андрію Малишку, Роману Лубківському, Дмитру Павличку, Вілю Гримичу. До збірки увійшли зокрема *Сонети кохання*, *Сонети недолі*, *Вінок сонетів*, *Газелі*, балади та романси, чотири німецькомовні поезії, загалом 94 поезій.

У той час словенська поезія представлена і в антологіях світової та європейської поезії, хоча й посідає в них набагато скромніше місце, ніж поезія інших народів, в т.ч. і слов'янських (польська, чеська). Так, наприклад, провідне видавництво дитячої літератури *Веселка* видає серію збірок світової поезії різних епох, покликану ознайомити українських школярів із вершинними здобутками лірики різних народів; у двох таких добірках представлена і словенська поезія. В першій – *Співець. Із світової поезії кінця XVIII - першої половини XIX сторіччя* (1972, упорядкування Г.Кочура), опубліковано *Вінок сонетів* Ф.Прешерна (з короткою біографічною довідкою та портретом) у перекладі Д.Паламарчука. У другій - *Передчуття. Із світової поезії другої половини XIX – початку XX сторіччя* (1979) – словенська поезія представлена двома віршами О.Жупанчича *День усіх живих* та *Цвяхарська* у перекладі І.Лучука. 1983 року словенська поезія звучала ще в двох резонансних авторських антологіях видатних українських поетів і перекладачів – Романа Лубківського (1941-2015) та Дмитра Павличка (1929). До збірки *Слов'янська ліра* Р.Лубківського (київське видавництво *Дніпро*) увійшли чотири поезії Ф.Прешерна, одна Й.Мурна та дві С.Косовела. «В слов'янському світі і за його межами такі літературні задуми, як антологія поезії мовно споріднених народів, звершувалися, але рідко», тож «хай вибірково, але ця книжка дає уявлення про неповторність кожної національної поезії слов'ян, показує ідейно-тематичні мости, що пов'язують духовні магістралі братніх народів» - зазначив у передмові Д.Павличко (Лубківський 1983: 7). Після смерті поета його сини впорядкували ще одну антологію - *Слов'янське небо* (2018)², до якої увійшли дві поезії Ф.Прешерна (*Заздоровниця* і *На прощання*), дві поезії С.Косовела, а також уривки *Думи* О.Жупанчича³. Друга антологія, опублікована того ж року в тому ж видавництві, – *Світовий сонет*

1 1991 року Віль Гримич був обраний членом-кореспондентом Словенської академії наук та мистецтва

2 Змінений та доповнений варіант видання, що вперше з'явився під цією назвою 1973 року.

3 Я робила підрядний переклад «Думи» для поета, Р.Лубківський консультувався щодо першого варіанту перекладу з П.Лубеєм, але завершити роботу над текстом так і не встиг.

відомого українського поета Д. Павличка, до якої увійшли *Сонети кохання* і *Сонети недолі* Ф.Прешерна.

Кінець 80-х років ХХ ст. - поч. ХХІ ст. – «мертвий» час словенсько-українського перекладу, зумовлений цілою низкою причин – розпад СРСР, економічна криза та фінансові труднощі у країнах, що здобули незалежність, занепад книговидавництва (і також книгарень і бібліотек), відсутність фахівців-перекладачів зі словенської мови тощо. І лише за останнє десятиліття ситуація з словенсько-українськими перекладами зазнала кардинальних змін, що стали можливими завдяки кільком чинникам: стрімкому розвитку книговидавництва в Україні, національного книжкового ринку, поступу культури в цілому, розвитку сайтів, присвячених літературі та культурі. Не останню роль зіграло відкриття Посольства Республіки Словенія в Україні, яке активно підтримувало та підтримує ті чи інші культурницькі ініціативи. Та чи не головним чинником стало започаткування на кафедрах славістики Львівського та Київського національних університетів вивчення словенської мови – спочатку як другої слов'янської, а потім – як основної. І справа не лише в появі викладачів словенської мови та літератури на означених кафедрах, які, власне, й залучилися до перекладу та активного пропагування словенської літератури в Україні, а й у діяльності словенських лекторатів у Києві та Львові, які доєдналися та включилися в чудово налагоджену та роками успішно апробовану Центром словенської мови як другої систему промоції словенської культури закордоном. Таким чином, завдяки співпраці лекторатів із Центром словенської мови, словенськими видавництвами, Посольством Республіки Словенія в Україні, Агенством книги Республіки Словенія, Фондом Трубара Асоціації словенських письменників, українська публіка мала нагоду ознайомитися з творчістю низки сучасних словенських поетів як старшого, так і молодшого покоління: Мілана Єсіха, Блажа Божича, Вероніки Динтиняни, Гашпера Малея, Глор'яни Вебер. Зустрічі словенських письменників з українськими читачами у Львові та Києві відбувалися в університетських аудиторіях, бібліотеках, літературних кав'ярнях і книгарнях, спеціально для цих заходів видавалися брошури з коротенькими біографіями гостей та перекладами творів/уривків творів, виконаними студентами та викладачами київського та львівського університетів. Своєрідним підсумком цієї діяльності київського і львівського лекторатів стало видання *Сучасна словенська література. Вибране: Антологія* (2017 р.)⁴, упорядковане П.Лубеєм, М.Климець і Н.Хороз (передмова Я.Воллмайер Лубей), яке, окрім прози та драми, пропонує й ширшу панораму сучасної словенської поезії. Зокрема до книги увійшли поезії Мілана Деклеви, Мілана Єсіха, Уроша Зупана, Каєтана Ковича, Барбари Корун, Мілана Кошуті, Нежі Мауер, Бориса А.Новака, Йосипа Ості, Тоне Павчека, Барбари Симоніті. Та на превеликий жаль, це видання вийшло скромним накладом і не мало можливості опинитися у вільному продажі. Після виходу в світ цієї антології, в грудні 2018 року

4 Видано за фінансової підтримки Центру словенської мови як другої/іноземної мови.

відбувся ще один, останній з офлайн словенсько-українських заходів. Цього разу він був суто поетичним, для нього була видрукована брошура *Чотири голоси сучасної словенської поезії: Блаж Божич, Вероніка Динтиняна, Гашпер Малей, Глор'яна Вебер* в перекладі київських і львівських студентів, а також поета Дмитра Чистяка.

Важливим для популяризації словенської поезії в сучасній Україні стало залучення до цієї справи поетів-перекладачів, які з огляду на свої головні фахові зацікавлення раніше не були сфокусовані на словенській культурі. Так професор КНУ імені Т.Шевченка, член-кореспондент Європейської академії наук, мистецтв і літератури Дмитро Чистяк упорядкував і прокоментував спеціальний 254-ий випуск збірника наукових праць *Мова та історія - Slovenica* (Київ, 2013), який, по-суті, є альманахом текстів, приурочених до літературного турне словенських письменників (Мозетич, Скубіц, Храстель, Тратнік) Україною (30.X.-3.XI. 2013), з невеликою передмовою (на п'яти сторінках) відомого українського перекладача І.Рябчія *Література – жива? «Жива література» Словенії*. На двох сторінках передмови окреслено основні етапи розвитку словенської літератури, а окрема частина присвячена творчості Бране Мозетича і враженням від участі в фестивалі *Жива література*, який і спричинив зацікавлення І.Рябчія та Д. Чистяка словенською літературою. На жаль, огляд словенського письменства ряснить одруківками в іменах і прізвищах письменників, що пояснюється незнанням словенської мови (а, отже використанням мови-посередника) – Едвард Кочек, Вітоміл Жупан, Руді Селіго, Кіріл Космач. Важливою і прикметною особливістю саме цього турне стало розширення географії візитів словенських письменників в Україну: до організації долучилися, крім Києва (книгарня *Є*, кафедра французької філології, кафедра слов'янської філології), міста Ніжин і Чернігів (Ніжинський державний педагогічний інститут імені М.Гоголя і громадська організація «Чернігівський інтелектуальний центр» на чолі з письменником Сергієм Дзюбою)⁵. Цьому візитові словенських письменників передувало видання у 2012 році збірки *Банальнощі* Бране Мозетича у перекладі українською Д.Чистяка (з передмовою *Небанальний окрик світла*) – першої поетичної словенської книги в незалежній Україні⁶. Друга словенська поетична книга виходить в Україні аж через шість років (2018) - *Прийду за мить* Барбари Корун у прекрасному перекладі викладачок Львівського університету Мар'яни Климець і Наталії Хороз у чернівецькому видавництві *Книги ХХІ*⁷. Презентація видання відбулося на найпрестижнішому літературному форумі країни - Львівському міжнародному BookForum – за участі самої Барбари Корун. Того року Український ПЕН-клуб

5 Інформація про візит до Чернігова з'явилася на одному з найвідоміших літературних порталів Буквоїд <http://bukvoid.com.ua/events/meetings/2013/11/09/093817.html>

6 Переклад здійснено не зі словенської мови, а з французької, за підтримки Громадської агенції книги РС та Фонду Трубара.

7 Видання здійснено за підтримки Державної книжкової агенції Республіки Словенія та Фонду Трубара Асоціації словенських письменників.

зарахував збірку Барбари Корун до десятки найкращих книжок 2018 року в категорії зарубіжна література.

Дещо складнішими видаються сьогодні в Україні справи з науково-критичним осмисленням словенської поезії та її словенської літератури загалом. Відчувається гострий брак критичних, наукових статей, досліджень словенської літератури, як і рецензій на переклади. Тому для нас особливо цінним є доробок знаного українського поета, перекладача, науковця Івана Лучука, який 2018 року на *Буквоїді*⁸ розмістив низку дописів про словенських прозаїків і поетів, а також і деякі свої переклади (Лучук 2018).

Отже, як ми бачимо, історія поетичного перекладу зі словенської на українську відображає загальну тенденцію розвитку українсько-словенських літературних і культурних взаємин. На їхню динаміку суттєво впливали чинники не лише суто культурного, а й політичного, ідеологічного та соціально-економічного характеру. Останнім часом відбувся суттєвий поступ у справі ознайомлення української читацької публіки з словенською поезією та прозою, але стан цих взаємин досі навряд чи можна вважати задовільним. Все ж, відкриття та активна діяльність лекторатів словенської мови у Львові та Києві, а також загальні тенденції в розвитку українсько-словенських відносин загалом дають підстави з оптимізмом дивитися в майбутнє та сподіватися, що поступово заповнюватимуться прогалини у знаннях українців не лише про словенську поезію, а й літературу та культуру в цілому.

Література

- ВЕРВЕС, Григорій (ред.), 1987: *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті*. Київ: Наукова думка.
- ГОЛЬБЕРГ, Марк, КАНЦЕДАЛ, Людмила, РУДЯКОВ, Павло, 1987: Українсько-югославські літературні взаємини кінця XIX – початку XX ст. Григорій Вервес (ред.): *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті*. Київ: Наукова думка. 446-462.
- КАНЦЕДАЛ, Людмила, 2005: *Українсько-словенські взаємини кінця XIX - початку XX ст.* Київ: ПЦ «Фоліант».
- ЛУЧУК, Іван, 2018: *Публікації доктора філологічних наук Івана ЛУЧУКА у 2018 році*. <http://ifnan.gov.ua/ua/publish/5/832/>
- ПОСУДНЕВСЬКА, Тетяна, ПАЩЕНКО, Євген, 1987: Українсько-югославські літературні контакти (1945-1970). Григорій Вервес (ред.): *Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті*. Київ: Наукова думка. 263-290.
- ПРЕШЕРН, Франце, 1977: *Поезії*. Київ: Дніпро.
- СЕРГІЄНКО, О.В., 2008: *Інтертекстуальне прочитання «Думи» О.Жупанчича в контексті українських інспірацій словенського модернізму*. http://www.bdpu.org/scientific_published/cukr_lit_2008
- ЯРИЧЕВСЬКИЙ, Сильвестр, 1902: Франц Прешерен, найбільший словінський поет. Його жите і твори. *Звіт дирекції II Гімназії в Перемішли*. Перемішль: З Друкарні Н.Джулинського. 3-31.

8 Буквоїд – один із найбільших українських книжкових веб-порталів про сучасну літературу.